

KESİK MİNARE VE ARKEOLOJİ PARKI
OLARAK DÜZENLENMESİ ÇALIŞMASI

ENGİN AKYÜREK

1957 yılında İstanbul'da doğan Doç. Dr. Engin Akyürek, 1982 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimleri Bölümü'nde lisans eğitimine başladı. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitimi yaptı. 1993-94 tarihlerinde, Vehbi Koç Vakfı ve The Johns Hopkins University'den sağlanan bursla, Prof. Dr. Herbert L. Kessler ile bir yıl doktora programına katıldı. 1998 yılında, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Bizans Sanatı Anabilim Dalı'nda Yardımcı Doçent oldu. Doçentlik ünvanını ise 2004 yılında alan Engin Akyürek, halen aynı bölümde çalışmalarını sürdürmektedir. Çok sayıda basılı kitap, makale ve çevirisi bulunmaktadır.

KESİK MİNARE VE
ARKEOLOJİ PARKI OLARAK
DÜZENLENMESİ ÇALIŞMASI

ENGİN AKYÜREK

■ Doç. Dr. Engin Akyürek, 28 Temmuz 2007, Kent-Müze-Tarih Söyleşileri.

Bugün, bir süredir çalışmalarını yürüttüğümüz bir projeden, Antalya Kaleiçi'nde, halk arasında Kesik Minare olarak bilinen yapı ile ilgili çalışmalardan söz edeceğim. Çünkü bir süredir, Kesik Minare'nin yakınından geçen kentliler, burada bir şeyler yapıldığını görmelerine karşın, olan bitene dair açık bir bilgiye sahip değiller. Oysa bu tür çalışmaların benimsenmesi, çalışmanın başarısının ön koşuludur. Söyleşimizin amacı da, Kesik Minare ile ilgili sürdürülen bu çalışmayı tanıtarak, kentlileri bilgilendirmektir.

Burhan Varkıvaç ile birlikte, çalışmalarımız başladığı ilk günden beri, projenin saydam ve üstünde tartışılabilir olmasını istedik. Hatta, Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden, bu çalışmayla ilgili bir internet sayfası hazırlanmasını ve yaptığımız ilk projenin burada yayımlanmasını, gelen eleştirilerin de değerlendirilmesini talep ettik.

■ *1706 yılında bölgeyi ziyaret eden gezgin Paul Lukas, Türklerin camiye dönüştürdüğü çok güzel bir kiliseden söz eder.*

KESİK MİNARE'NİN TARİHİ GEÇMİŞİ

Bugün Kesik Minare olarak bilinen yapı geçmişte, Korkut Cami, Cumanın Cami gibi isimlerle de tanınmıştır. Bizans dönemindeki orijinal adı ise bilinmemektedir. II. Mehmet dönemine ait Teke Yöresi kayıtlarında, Meryem'in sıfatlarından biri kabul edilen "Panagia" ismiyle tanınan büyük bir kiliseden söz edilmektedir. Ancak, bu bilgiyi doğrudan Kesik Minare ile ilişkilendirmek mümkün değildir.

1706 yılında bölgeyi ziyaret eden gezgin Paul Lukas, Türklerin camiye dönüştürdüğü çok güzel bir kiliseden söz eder. Kilisenin ismi Panagia'dır ve bu kez, aynı kiliseden söz edildiği düşüncesi güçlenir. Bazı yayınlarda Aya İrini diye bir isim geçerse de, bu çok ciddiye alınan bir öneri değildir. Evliya Çelebi aynı yapıdan, Hünkar Cami olarak bahseder. Hünkar Cami ismi, yapıyı sultan ailesinden birinin yaptırdığı fikrini doğurur. Cuma namazlarının, kentin en büyük camisinde kılınması gelenek olduğundan, binaya Cumanın Cami de denilmektedir. Kentin en büyük camisi, bugün Kesik Minare adıyla bildiğimiz yapıdır.

Kesik Minare adı ise, 1895 yılında Rum Mahallesi'nde başlayıp bütün Kaleiçi'ne yayılan bir yangında, minarenin ahşap kulesi yanınca aldığı görüntü nedeniyle, halkın yakıştırdığı bir isimdir. Yapının, Bizans dönemine ait tarihi konusunda, ne yazık ki fazla bir bilgiye sahip değiliz. Ama, eğer Kesik Minare "Panagia" ise, bunun, Meryem'e ithaf edilmiş olduğunu zaten biliyoruz.

KENTİN KATEDRALI

Kent içinde daha büyük bir Bizans dönemi kilisesi bulunmadığından, burasının, kentin katedral kilisesi olduğunu söyleyebiliriz. Antalya, Bizans döneminde bir piskoposluk merkezidir. Piskopos tahtının bulunduğu kiliseye "Kathedra" denilmektedir. Mesela İstanbul'un katedrali Ayasofya'dır. Antalya kentinin de, Hıristiyanlık dönemindeki katedrali Kesik Minare olmalıdır.

Bu sonucu sadece boyutlardan çıkarmıyoruz. Sur içinde, limana göre yüksek bir yerdeki konumu da bu fikri desteklemektedir. Roma Dönemi'nin önemli kentlerinin biri olan Attalia kentinin agorasının burada olduğu bilinmektedir. Son kazılarda da bu düşünce doğrulanmıştır. Kesik Minare'nin mimari verileri değerlendirildiğinde, yapının ilk yapım dönemi yaklaşık 5. yüzyıla tarihlenir. Çünkü Bizans'ta, belli dönemlerde, belli plan tipleri uygulanmıştır. Gerçi bu yapıda birkaç farklı evreyi izleyebiliriz; ama erken dönemde, bazilika planlı bir yapı olarak kullanıldığı açıktır.

Büyük bir olasılıkla, Selçuklular kenti fethettikten sonra da burası uzun bir süre kilise olarak kullanılmıştır.

TÜRK DÖNEMİNDE İLGİNÇ UYGULAMA

Türk dönemine ait bilgiler ise yetersiz ve çelişkilidir. Türk geleceğine göre, fethedilen bir kentin en büyük kilisesi camiye dönüştürülür. Diğer kiliseler ise, ihtiyaca göre Hıristiyan cemaate bırakılabilir. Antalya 1207 yılında, Selçuklu Sultanı Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından feth edilmiştir. Fakat 13. yüzyılda, bu kilisenin camiye dönüştürüldüğüne dair bir bilgi, bir ipucu yoktur.

Büyük bir olasılıkla, Selçuklular kenti fethettikten sonra da burasının kilise olarak kullanılmasına uzunca bir süre daha devam edilmiştir. Kent, 1392 yılında Osmanlılar tarafından alınır. Arada, aşağı yukarı 190-200 yıla yakın bir süre vardır. Bulgulara bakacak olursak bu yapı, bu ara dönemde de kilise olarak kullanılmıştır. Oldukça şaşırtıcı bir bilgidir bu. Neden Türkler fetihden sonra, en büyük kiliseyi camiye dönüştürmemiştir?

OSMANLILAR VE KORKUD CAMİ

Osmanlı döneminde Antalya, bir sancak olarak idare edilmektedir. Fatih Sultan Mehmet'ten sonra tahta geçen II. Beyazıd'ın oğlu Sultan Korkud, Antalya'da, 1509 yılına kadar Teke Valisi olarak görev yapar. Panagia Kilisesi'ni camiye dönüştüren kişinin Sultan Korkud olduğuna dair görece güvenilir bilgilere sahibiz. Demek ki, 1509'dan önce, ama yine de 16. yüzyıl başlarında camiye dönüştürülmüştür. Zaten yapının bir isminin de Korkud Cami olması, muhtemelen bundan kaynaklanmaktadır.

Evliya Çelebi şöyle belirtir: “Hünkar Camisi derler, hütametkam kani mahidir(?) ve ne latif nurettiyenli camidir. Cami Sultan Korkud'undur.” Evliya Çelebi'nin aktardığına göre, yapıyı Sultan Korkud camiye çevirir. Ahmet Refik de, 1921-1922 yılları tarihli “Fatih Zamanında Teke İli” başlıklı yazısında şöyle der: “Fatih'in babası II. Murat, Antalya'yı son defa olarak fethedylediği zaman,

Rumlar'ın dil hürriyetini muhafaza etmiş, şehirdeki Panagia Kilisesi'nin vakıf yerlerini ve bahçe ve evini haliyle metropolitlere terk ve ellerine hüküm vermişti." Eğer bu bilgi doğrudursa, yapı, II. Murat döneminde hala kilise olarak kullanılmaktadır. II. Murat bu cemaate bir ferman vererek, hem kilise, hem de vakfa ait bağ, bahçe ne varsa onlara bırakmıştır.

Bütün bunlar peş peşe eklenince, Sultan Korkud dönemine kadar Türk yönetiminde olan kentin, en büyük kilisesinin, Rum cemaati tarafından kullanılmaya devam ettiği sonucu çıkar. Yapı daha sonra, 1895 yılına kadar cami olarak kullanılmış, yangında tamamen harap olunca da kaderine terk edilmiştir. Günümüze kadar da bu terk edilmişlikle ulaşmıştır.

VAKIFLAR RESTORASYONU

1974-77 yılları arasında, vakıflar tarafından çeşitli restorasyon çalışmaları yapılmıştır. Bu restorasyon kapsamında, orta nefin kuzey ve güney geçişlerinde kemerler tamamlanmıştır. Batı tarafındaki haç planlı yapının doğu kanadı yeniden yapılmış, bütün alanın etrafı demir parmaklıklarla çevrilmiş ve böylece korumaya alınmıştır. Her ne kadar bu restorasyon yapının tamamen çökmesini engellemiş olsa da, bunun, aslında pek bilinçli bir çalışma olmadığı açıktır. Yetersiz teknoloji ve bilimsel alt yapı eksikliği nedeniyle, yapıya ciddi zarar verilmiştir. Bu zararlardan biri, kilisenin orta mekânının zemin kotunun, restorasyon sırasında 1-2 metre kadar düşürülmüş olmasıdır. Büyük bir olasılıkla kilisenin orijinal zemini de o sırada tahrip olmuştur.

YAPININ EVRELERİNE VE

MİMARİ BİÇİMİNE İLİŞKİN TARTIŞMALAR

Yapı 36 metreye 27 metre ölçülerinde, dikdörtgen planlı bir kilisedir. Bu yapının kapsamlı olarak üç evresi vardır. İlki 5. yüzyıla tarihlendirilir. Bu dönemdeki plan tipi konusunda da bazı tartışmalar sürmektedir. Bazı araştırmacılar, beş nefli klasik bazalikal planlı

bir yapıdan söz ederler, bazıları ise beş nef, ama orta kısmında apsisin önünde bir kubbe olduğunu söylerler. Bazıları da, bu kubbenin ahşap olabileceğini iddia eder. Çünkü, bu ilk evrenin taşıyıcı sistemleri, taş bir kubbeyi taşıyacak kadar güçlü değildir. Birinci dönem, yani 5 yüzyıla ait duvarları yapının ana bedeninde görürüz.

İkinci evre yapısında bazı plan değişiklikleri olur. Ortadaki haç planlı payeler, etrafı duvar örülerek desteklenir, kalınlaştırılır. İlk evrede ahşap olan örtünün yükü artmıştır. Yani artık bir taş örtü, olasılıkla bir kubbe yer alıyordur. Orta kısım kubbe, yan mekanlarda taş tonozlarla örtüldüğünden, güçlendirme amaçlı çeşitli eklemeleri görebiliriz. Bu dönemde, apsis de içeriden yenilenmiştir. Yapının doğusundaki girişten önce görülen haç planlı bölüm 12. ya da 13. yüzyılda mekana eklenmiştir. Bu ek yapının işlevi tam olarak belirlenmemiştir. Çünkü Bizans kiliselerinde, kilise ile bağlantılı olarak böyle bir yapının tam kapının girişinde yer alması pek olağan bir şey değildir.

Yapının son evresi ise, 16.yüzyıl başlarında camiye dönüştürülmüştür. Bu evreye 4. Evre diyebiliriz. Camiye dönüşürken, strüktüründe kapsamlı bir değişiklik yapılmamıştır. Yapının ana strüktürü korunarak bir minare eklenmiş, apsisin aksını kibleye döndürecek biçimde apsis duvarını biraz oyarak yapılan eklemeye bir mihrap yerleştirilmiş, zemin kotu da biraz yükseltilmiştir.

Şu an demir parmaklıklarla çevrili olan dar alan, hem Roma, hem Bizans, hem de Türk dönemlerinde, kentin en önemli yerleşim alanıdır. Eğer Roma döneminde kentin agorası buradaysa, yuvarlak planlı önemli bir anıtın temelleri görülüyorsa, Bizans dönemi katedral kilisesi gene aynı yerdeyse, Türk döneminde Cumanın Cami, yani sultanın yaptırdığı en büyük cami buradaysa, demek ki bölge gerçekten önemlidir.

Kuzeyinde, Roma Dönemi'ne ait agoranın kalıntılarını görmek mümkündür. Kazılar sırasında bu agoranın doğu tarafı da ortaya çıkmıştır. Kilisenin güney batı köşesinde, Roma dönemine ait yaklaşık 5 metre çapında bir anıt kaidesi vardır.

Türk dönemi kalıntılarının en önemlisi ise, üstü yanmış ve kesilmiş olsa da, minaresidir. Çöken merdivenin büyük taş blokları merdivenin içine yığılmıştır. Bu yığılmış taş bloklar yapının statüğünü etkileyebilecek haldedir.

■ *Yapının, Erken Osmanlı mimarisinin çok zarif ve güzel bir örneği olan minaresi, değerli bir kalıntıdır.*

TARİHİ ZENGİNLİKLERİMİZE YAPILAN HAKSIZLIK

Yapı, Erken Osmanlı mimarisinin en önemli örneklerinden biridir. Minare çok kendine özgü niteliktedir; alt kısımda kesme taştan yapılmış kare planlı büyük bir kaide, daha sonra bu kaidenin üst kısmına doğru çıktıkça sekizgen biçimini alan ve pabuç kısmında tuğlalarla yapılmış bir bezeme görülür. Daha sonra bir bilezik, silindirik gövde, sonra tekrar bir bilezik ve alt kısmı mukarnasa benzer bir biçimde yapılmış bir şerefe. Şerefeden yukarısı, daha ince bir silindirik gövde olarak devam eder. Önemli bir kalıntı olan bu minare, Erken Osmanlı mimarisinin çok zarif ve güzel bir örneğidir.

■ *Kesik Minare, çok kendine özgü, Erken Osmanlı mimarisinin çok zarif ve güzel bir örneğidir.*

Yapı ve çevresindeki yerleşim alanı bunca önemli olmasına karşın, Türkiye'nin kültür kentlerinden biri kabul edilen Antalya'nın göz bebeği Kaleiçi'nde, yıllardır harap ve bakımsız bırakılmıştı.

Burada çalışmaya başladığımızda, önce yapının o anki durumunu belgeledik. Mekanda bir evsiz ve muhtemelen uyuşturucu bağımlısı bir adam yaşıyordu. Etrafta çok sayıda içki şişesi ve jilet vardı. Zaten adamın da göğsünde jilet kesikleri rahatlıkla görülebiliyordu. Bir lahiti yatak olarak kullanıyordu. Haç planlı yapının kuzey kolunda bir yatağı vardı. Hatta burada hayvan dahi besliyordu. Etraftan topladığı işli levhaları dizerek kendine kümes gibi bir yer de yapmıştı. Bu kümeste uçamayacak kadar yaralı, küçük bir kuş besliyordu. Kendisiyle konuştuk. Misafiri geldiğinde lahit yatağı ona verdiği söyledi. Bütün bu durumu anlatmamın nedeni, mekanın sahipsizliğini çok açık tarif ettiği içindir.

Yıllardır bu kenti ziyarete gelen gezginler ve yapının gerçek sahibi olan kentliler, demir parmaklıkların ardından "Acaba bir şeyler görebilir miyim?" diyerek çırpınırken, adamın biri bu mekanın içinde, yatıya ya da yemeğe misafir kabul edebiliyordu!

Yapı statik açıdan da çok harap bir durumdaydı. Neredeyse ömrünün son günlerini yaşıyordu. Yani küçük bir sismik hareket, bir küçük ölçekli deprem yapıyı yerle bir edebilirdi.

İşte yapı bu aşamadayken, Antalya Koruma Kurulu ve Vakıflar Antalya Bölge Müdürlüğü, Burhan Varkıvanç'la birlikte bir proje hazırlamamızı istediler. Uzun bir inceleme döneminden sonra projeyi hazırladık.

RESTORASYON ÇALIŞMALARI BAŞLIYOR

Bu proje esas olarak, yapının temizlenmesini, kazı yapılarak sınırlar içersindeki kalıntıların ortaya çıkartılmasını, mevcut yapı kalıntılarının konservasyonunu, çevre düzenlemesi ve yapının arkeoloji parkı ya da açık hava müzesi olarak halkın ve turizmin hizmetine sunulmasını amaçlamaktadır.

Bu ana çerçeve, aslında Kurul Kararı ile belirlenmişti.

■ Çalışmalara başladığında, burayı sahiplenen bir evsizin, işli levhaları dizerek kendine kümes yaptığı ve hatta bir lahdi yatak olarak kullandığı görülür.

Bizim ilk hazırladığımız proje Koruma Kurulu'nun onayını aldı ve daha sonra Kültür ve Turizm Bakanlığı'na çalışmanın başlaması izni için gönderildi. Proje bakanlık tarafından onaylandıktan sonra, ilk yapılan işlerden biri bölgenin kontrol altına alınması oldu. İlgil kullanım ve izinsiz girişler engellendi. O lahitte yatan kişi oradan çıkarıldı. Demir parmaklıklar, giriş çıkışı engelleyecek biçimde onarıldı.

Genel temizlik çalışmasından sonra kazı çalışmalarına başladık. Römorkler dolusu çöp çıktı.

Alan kontrol altına alındıktan sonra, ortamın kazı ve diğer çalışmalar için daha güvenli bir hale getirilmesi gerekiyordu. Çünkü, içinde dolaşılması gerçekten tehlikeliydi. Bu nedenle, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yapı

■ Yapı en küçük bir sismik hareketle yıkılacak durumdadır. Mesela bu lento taşı üç ayrı parçaya ayrılmıştır, yıkılmadan durabilmesinin nedeni taşların birbirini sıkıştırıyor olmalarıdır.

Statiği Kürsüsü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Feridun Çılı geldi ve yapıyı statik olarak inceledi. Yapılan statik çalışması raporu Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ne verilerek acilen tedbir alınması istendi. Yapının restorasyonundan önce, orada çalışmayı olanaklı kılabilmek için ihtiyaç duyulan acil tedbirler doğrultusunda, rapor projelendirildi

Bazı bölümler çelik bir konstrüksiyon içine alınarak, en azından yıkılma durumunda tehlike doğurmayacak hale getirildi. Çalışmalar sırasında oradan geçenler “Bunlar nedir böyle?” diye merak ederlerse çalışma bitince bu demirler sökülerek kaldırılacaktır. Kemerler demirlere oturtulmamıştır, yani arada mesafe vardır. Bu da, bir sıkışma yaratmayıp, sonradan kolayca sökülebilmelerini sağlayacak-

■ *Tespit çalışmalarında çekilen bu fotoğrafta, iki kemeri birleştiren yerdeki sütun devrilmiştir. Kemer ve üzerinde taşıdığı duvar her an çökme tehlikesi taşımaktadır. En önemli işlevi taşımak olan sütun devrilince, geriye, sadece sıkıştığı için durabilen taşlar kalır.*

tır. Bu çelik konstrüksiyon, kazı sürerken olası bir taş düşmesine karşı alınan temel bir önlemdir.

Çalışma güvenliğini sağladıktan sonra yapı bitkilerden arındırıldı. Bitkiler tarihi kalıntıların en büyük düşmanlarından. Mesela, yedi metre yüksekliğindeki bir duvarın üzerine düşen incir tohumu, kısa sürede bir incir ağacına dönüşerek büyümeye başlar ve yapıya zarar verir. Bu nedenle, hem zeminde, hem de duvarlarda, yapıya zarar verebilecek bütün bitkiler temizlendi. Kazı çalışmalarına, bu temizlikten sonra başlanabildi.

KAZI BAŞLIYOR

Kazı izni Antalya Arkeoloji Müzesi'ne ait bir izindir. Burhan Varkıvanç'la birlikte, kazı izni için başvurmuştuk, fakat o dönemin Kazılar Daire Başkanı aradı ve "Kazı için şahıs başvurularında bürokrasi çok büyüyor, bu nedenle izin talebinizi sembolik olarak Müze'ye verelim, herşey daha hızlı ve daha kolay olsun" dedi. Bu öneriyi kabul ettik. Fakat şu an, kazıyı fiilen yürüten ve bilimsel ekibi oluşturan ve bütün kazı çalışmasını izleyerek belgeleyen Akdeniz Üniversitesi Arkeoloji Bölümü profesörlerinden Burhan Varkıvanç'tır.

Çalışmaya başlandığında nefin içinde dağ gibi bir moloz yığını vardı. Bu taşların pek çoğunun kullanılması mümkün değildi. Çünkü taşın, yapının hangi bölümünden geldiğini saptamak mümkün değildir. Yapının içinde yürüyebilmek bile imkansızdı. Bu molozun hepsini atmak zorunda kaldık. Geriye sadece düzgün taşları, blok yapı taşlarını ya da üzeri işli olan taşları bıraktık. İşli olanlar mekan müzeye dönüştürüldükten sonra sergilenecekler. Diğerleri de, belki ileride bir başka amaçla kullanılabileceği gerekçesiyle girişin güney tarafına istiflendiler.

KAZI ÇALIŞMALARININ ARDINDAN YAPILACAKLAR

Kazı çalışmalarının ardından yapılacak ilk iş, hazırlanan projeye göre, yapının mevcut bütün duvarları ve kazıyla ortaya çıkacak olan yeni duvarlarının bir rölövesinin hazırlanması olacaktır. Yani, bütün

■ Çalışmayı başlatmadan önce nefin durumu. Dağ gibi yığılı moloz taşlarının bir daha kullanılması mümkün olmaz. Çünkü, taşlar böyle üst üste gelişigüzel yığıldığında, yapının neresinden geldiğini saptamak imkansızlaşır.

duvarların cephe görünümleri çizilecektir. Bu rölöve çalışması taş taş yapılacak bir çalışmadır. Çalışma tamamlandıktan sonra, aslında projenin en önemli aşaması olan, mevcut yapının duvarlarının konservasyonu ve kalıntıların korunması aşamasına geçilecektir.

Biz, yapının tamamlanmasını değil, mevcut haliyle korunmasını istiyoruz. Tabii statik açıdan zorunlu olan bazı tamamlamaların yapılması da kaçınılmazdır. Yani yapı orijinal haliyle sağlamaştırılacaktır. Yapının orijinal haliyle sağlamaştırılması teknik bir konu, ayrı bir çalışma konusudur. Yapılacak rölöve çalışması üzerinden, yeni bir restorasyon uygulama projesi hazırlanacaktır. Ancak bu proje de, Kurul'dan onay aldıktan sonra uygulamaya geçebilecektir.

Yapıda, neredeyse üfleseniz üstünüze yıkılacak, mesela kemerin yarısının olup, diğer yarısının bulunmadığı durumlarla karşılaşılacaktır. Buna rağmen, genel yaklaşım olarak yapının eksik kısımlarını

tamamlamayı düşünmüyoruz. Sadece çok zorunlu olan bazı tamamlamalar yapılabilir. Mesela kemerin yarısının kaldığı ya da tek tük taşlarla, düşecek gibi duran bölümlerde minimum bir tamamlama olabilir. İleride yapıyı gezen birinin, yapının tamamlanmış kısımlarının hangi dönemde yapıldığını net olarak görebilmesini istiyoruz. Bu tarz çalışmalar korumacılık ve restorasyonda önemli bir konudur.

■ *Kesik Minare'nin restorasyon çalışmaları ve bütün alanın çevre düzenlemeleri bittikten sonra bir açık hava müzesine dönüştürülmesi planlanmaktadır. Böylece bölge, Antalya halkına ve kenti gezmeye gelenlerin hizmetine açılacaktır.*

AÇIK HAVA MÜZESİ

Restorasyon çalışmasından sonra projenin son aşamasında bütün alanın çevre düzenlemesi yapılarak bir açık hava müzesine dönüştürülmesi planlanmakta olduğunu belirlemiştik. Böylece bölge, Antalya halkına ve kenti gezmeye gelenlerin hizmetine açılacaktır. Zaten Vakıfların da amacı buydu. Vakıflar Antalya Bölge Müdürü Sayın Mustafa Emek ile ilk konuştuğumuzda, o da amaçlarının, kendi mülklerinde bulunan bu yapıyı bir açık hava müzesi olarak kullanmak olduğunu söylemişti. Dolayısıyla, restorasyon tamamlandıktan sonra burası başka bir işlevle kullanılabilir mi diye kaygılanmaya gerek yoktur.

Yapının üzerini mevcut duvarlarla örtmek pek mümkün değildir. Kurul'un onayladığı ve Bakanlığın izin verdiği proje de zaten bu doğrultudadır. Ama zaman içinde başka tehlikeler de doğabilir. Mesela, burası bir açık hava müzesi olur, insanlar gezmeye başlayınca, bir gün “şuraya, incik boncuk satan küçük bir yer kuralım” derler. Bir de bakarsınız, Kesik Minare bir göçebe pazarına dönüşmüş. Ya da günün birinde birisi, yapıyı Vakıflar'dan kiralayıp, bir restoran haline getirmiş. Benzer örnekler ne yazık ki çok sayıda mevcuttur. Biliyoruz ki, Vakıflar'ın bugünkü Bölge Müdürü böyle

bir şeye izin vermeyecektir. Kendisi çok olumlu, aydın bir insan. Ama on veya yirmi yıl sonra durumun ne olacak belli olmaz... Bu noktada, artık bu kentin insanlarına, üniversitesine, aydınlarına iş düşmektedir.

Yapıya ait olan, ama şu an içeride bulunan mimari plastik parçalar arasında, çok güzel sütun başlıkları, arşitrav taşları, sütun parçaları, lentolar var. Bütün bunlar da açık hava müzesinde sergilenecek. Çalışmalar sırasında Kaleiçi'nde birçok yerde, birçok özel mülkün bahçesinde, aslında bu yapıya ait, güzel başlıklar, mimari parçalar olduğunu tespit ettik. Eğer yasal olarak bir çare bulunur ve mümkün olursa, o parçaların da ait oldukları yerde sergilenmesi gerekir. Bu tür yapı parçalarının, mesela bir otelin bahçesinde, sehpa altlığı olmaktan öte bir işlevi yoktur. Oysa yapıya ait taşınmaz bir bütün olarak teşhir edilmelidir.

Projenin son aşamasında restorasyon ve çevre düzenlemesi yapılacak, sergilenecek eserler dizilecek, içerde nasıl yürüneceği, nereelerde yollar olacağı, bu yolların mıcırdan mı yoksa ahşap veya taş mı döşeli olacağı kararları verilecektir. Bunların hepsi teknik konulardır ve belki de bir proje yarışması açılarak belirlenmeleri gerekir. Böyle bir proje yarışmasıyla, yapının tarihsel kimliğine ters düşmeyecek en uygun proje seçilebilir. Yürüme yolu, ya da eser etiketi, en ufak ayrıntının bile yapının kimliği ile uyumlu olması, malzemenin olabildiği kadar, o tarihsel kimlikle çelişmemesi ve uygun biçimlendirilmesi gerekir. Vakıflar Bölge Müdürü de, her işi o işin ehline bırakmak düşüncesinde. Böyle devam ederse sanırım her şey iyi olacak.

Bütün çalışmalar bittikten sonra, yapının mimarisini, hem Türk, hem Bizans dönemini inceleyen, kazılarda ortaya çıkacak yeni buluntuların tanıtıldığı, kazı çalışmalarının da bilimsel olarak değerlendirileceği ve tanıtılacağı, ayrıca projenin gerçekleştirilmesinin anlatılacağı kapsamlı bir yayın da yapmayı düşünüyoruz. Bütün bu çalışmaların güzel bir kitabı da olmalı. Vakıflara verdiğimiz proje kapsamında, böyle bir yayın da yer almaktadır.

Çalışmalarımızda pek de ön plana çıkarılmayan gerçek kahramanlarımızdan bir grup şu anda aramızda. Bu söyleşiyi izlemeye geldiler. Onlar, kazıda çalışan işçi arkadaşlarımız. Bu vesileyle, çalışmaların bugüne kadar olumlu ilerlemesine olanak sağlayan Vakıflar Bölge Müdürü Mustafa Emek'i de burada anmak istiyorum. Kazının bilimsel sorumlusu Burhan Varkıvanç ve bütün kazı ekibine; özveriyle çalışan işçi arkadaşlara, öğrenci arkadaşlara, arkeologlara, sanat tarihçi ve müzeci arkadaşlara teşekkür etmek istiyorum. Kazı çalışmasının ihalesini alan yüklenici firmanın sahibi Özcan Deveci, özellikle eski eserlere meraklı ve bu işi canı gönülden yapan biridir. Tüm kazı ekibi yüklenici firmayla çalışmaktan son derece hoşnut.

Proje başarıyla tamamlanabildiği takdirde, Antalya ve Antalya halkı, en önemli eserlerinden birini yeniden kazanmış olacaktır. Bu yapının kimliğine en uygun işlevde kullanılması ve korunarak gelecek kuşaklara aktarılması ise, kent halkının eserlerine sahip çıkması ve sağduyusu ile sağlanabilir.

Şimdi Burhan Varkıvanç, projenin son durumu ile ilgili bilgileri aktaracak size.

Burhan Varkıvanç: Alanda özellikle güney-batı duvarı kıyısındaki düşük dar alanı, hem oradaki çalışmaları kolaylaştırmak için, hem de daha sonra bir gezinti alanı olarak kullanılmak üzere genişletmek için Belediye ile anlaştık. Burada yer alan, yuvarlak kaidesi görülebilen bir anıt var. O anıtın yaklaşık üçte ikilik bölümü bugünkü yol seviyesinin altındadır. Eğer oradan yola doğru bir metre kadar genişleyebilirsek, sanırım bu yılın sonuna kadar çalışmalarımızı bitiririz.

Ondan sonraki süreç, Engin Bey'in de söz ettiği rölöve projesinin ihaleye çıkarılmasıdır. İhale sürecinin zamanını saptayabilmek zor. Ne kadar sürer, ne zaman sonuçlanır tam olarak tarihlendiremiyoruz. Ama bizim öngördüğümüz, rölöve ve sağlama çalışmaları için 2008 yılı içinde sürerek, 2009'un bahar aylarında sonuçlanacağı yönündedir.

■ Çalışmada pek de öne çıkarılmayan gerçek kahramanlar!)

Bizlere düşen ise daha geniş bir katılımı bu alanı sahiplenebilmektir. Geçmiş kentleşme sürecimize yansıtılabilmemiz ve kentin tarihi zenginliklerini paylaşabilmek için onlara sahip çıkmamız gerekir. Çalışmaların yeterli hızda sürdürülebilmesi için toplumsal baskı da gereklidir. Sadece bilim adamlarının iyi niyeti veya çalışma gücü yetmeyebilir.

Çalışmayı birlikte yürüttüğümüz Vakıflar, burayı kendi çocukları gibi görüyor. Yani çalışmalar sırasında hiç bir eksiklik yok. Kültür dostu pek çok kişi de bir ihtiyacımız olup olmadığını sık sık soruyor. Vakıflar her şeyi karşıladığına göre, şu an ki en büyük ihtiyaç, parasal destekten çok, manevi destektir. Bu, projenin aksaması için kamuoyu oluşturulması ve çalışmaların izlenebilir olmasının sağlanmasıdır.

Kentin içinde çalıştığımız için rahatsızlıklara neden olabiliyoruz. Ne kadar dikkatli çalışırsak çalışalım taş atıyoruz, traktör yüklüyoruz. Yani kısaca toz ve gürültü çıkarıyoruz. Yakın civarımızdaki esnaf zaman zaman bu durumdan dert yanıyor da, duruma katlanıyorlar.

Çünkü sonuçta, hem ortada çöplük gibi duran yer temizlenecek, hem de önemli bir çekim merkezi yaratılacak.

BİR DİNLEYİCİ: Geçmiş deneyimlerden kaynaklanarak, bu onarım çalışmaları bittikten sonra, birilerinin çıkıp, bu mekanın bir bölümünü cami olarak kullanmak isteyebileceğinden korkuyorum. Bu konuda tüm halkımız dikkatli ve tedbirli olmalıdır.

ENGİN AKYÜREK: Bu proje en başından beri arkeoloji parkı olarak düşünüldü. Teknik olarak da, mevcut duvarlar bir kubbe taşıyamaz. Zaten böyle bir şey yapılırsa, Kesik Minare, Kesik Minare olmaktan çıkar... Üstüne üstlük böyle bir niyet de yok.

BİR DİNLEYİCİ: Sizin çalışmalarınızla paralel yürüyen Roma, Bizans dönemini araştıran çalışmalar da var mı? Ya da bu konuların uzmanlarının buraya çağrılmasıyla oluşturulacak bir çalışma planı var mı?

ENGİN AKYÜREK: Bildiğim kadarıyla Kaleiçi'nde, hem Roma, hem Bizans, hem de daha eski dönemlere ilişkin çalışmalar var. Ama kazı ortamında ortaya çıkan, üst tabakalarda görülen Osmanlı döneminde yapılmış Rum seramikleri benzeri malzeme de toplanıyor. Yapıyı kendi kültürel çevresi içinde ele almak gerekir. Fakat kimin nerede çalıştığı konusunda Burhan bey daha ayrıntılı bilgi verecektir.

BURHAN VARKIVANÇ: Antalya çalışılması zor bir alan, çünkü yerleşimlerin pek çoğu özel mülkiyettir. Eldeki veriler birleştirilerek, bir bütünlük sağlanmış ve tarihsel geçmişin çerçevesi ortaya konulabilmiştir. Ayrıca, özellikle Hellenkemper'in yaptığı çalışma kaynak alınmıştır. Bölgeye ilişkin en erken dönemden itibaren ulaşılabilen bütün veriler ve değişik stillerdeki insanlar bir araya getirilmekte. Bu çalışmaları biraz daha genişletmek gerekecektir.

Bu demek değildir ki, yeni yazıtlar keşfedilmiyor... Yeni yeni keşifler oluyor ve bazen, zaten bildiğiniz bir şeyle karşılaşıyorsunuz ve sadece yeniden yorumlamanız gerekiyor.

ENGİN AKYÜREK: Bu kentteki bilimsel araştırmalar, esas olarak üniversite tarafından yürütülmektedir. Akdeniz Üniversitesi'nin Arkeoloji bölümü gayet iyi çalışıyor. Ama ne yazık ki bu üniversitenin Sanat Tarihi, Bizans, Selçuklu, Osmanlı, Cumhuriyet gibi bölümleri yok. İhtiyaç duyuldukça İstanbul'dan gelerek, arkadaşlarımızın çalışmalarına katılıyoruz. Bunun önemli bir eksik olduğunu düşünüyorum. Mesela bir minarenin enini, boyunu, tuğla dokusunu belirlemek başka bir iştir, onu tarihsel bir çerçeveye oturtmak başka. Yapılan çalışmaların bilim adamları tarafından desteklenip tamamlanması gerekir.